Sloboda, »to strašno ime napisano na kolima oluje«,[34] stoji u početku svih revolucija. Bez nje buntovnicima se pravda čini nezamislivom. Doći će, međutim, doba kada će pravda zahtijevati ukidanje slobode. Revoluciju tada kruni teror, velik ili mali. Svaka je pobuna čežnja za nevinošću i zov za bitkom. Ali čežnja se jednoga dana prihvaća oružja i uzima na sebe posvemašnju krivnju, to jest umorstvo i nasilje. Tako su pobune robova, kraljoubilačke revolucije i revolucije 20. stoljeća svjesno prihvaćale sve veću krivnju kako su namjeravale uspostaviti sve potpunije oslobođenje. Ta proturječnost, koja je postala očigledna, priječi našim revolucionarima da imaju onaj izraz sreće i nade koji je sjao na licima i u govorima naših ustavotvoraca.[35] Je li ona neizbježna, karakterizira li ili izdaje li ona vrijednost pobune, to se pitanje postavlja u povodu revolucije kao što se postavljalo u povodu metafizičke pobune. Zaista, revolucija je samo logičan nastavak metafizičke pobune i, analizirajući revolucionarni pokret, pratit ćemo onaj isti očajni i krvavi napor da se čovjek potvrdi pred onim što ga negira. Revolucionarni duh uzima tako u obranu ono u čovjeku što se neće pokoriti. On mu naprosto nastoji dati vlast u vremenu. Odbijajući Boga, on po očito neizbježivoj logici izabire povijest.

---

34 Philothée O'Neddy.

35 *Les Constituants,* članovi francuske Ustavotvorne skupštine iz 1789.

U teoriji riječ revolucija čuva značenje što ga ima u astronomiji. To je kretanje koje zatvara okret, koje prelazi iz jedne vladavine u drugu nakon potpunog prijenosa. Promjena sustava vlasništva bez odgovarajuće promjene vlasti nije revolucija nego reforma. Nema ekonomske revolucije, pa bila joj sredstva krvava ili miroljubiva, koja se istodobno ne pokazuje kao politička. Revolucija se time već razlikuje od pokreta pobune. Znamenita rečenica: »Ne, veličanstvo, to nije pobuna, to je revolucija.«, ističe tu bitnu razliku. Ona znači upravo: »To je izvjesnost nove vlasti.« Pokret pobune u početku vrši nagao zaokret. On je samo svjedočanstvo bez suvislosti. Revolucija, naprotiv, počinje od ideje. Ona je upravo uključivanje ideje u povijesno iskustvo, dok je pobuna samo pokret koji vodi od individualnog iskustva k ideji. Dok je povijest nekog, čak kolektivnog pokreta pobune, uvijek povijest bezizlazna zalaganja za činjenice, nejasna prosvjeda koji ne uključuje ni sistem ni razloge, revolucija je pokušaj da se čin zasnuje po nekoj ideji, da se svijet oblikuje u nekom teorijskom okviru. Zbog toga pobuna ubija ljude, dok revolucija uništava ujedno ljude i principe. Ali, zbog istih se razloga može reći da u povijesti još nije bilo revolucije. Može biti samo jedna jedina koja bi bila konačna revolucija. Pokret koji naizgled završava jedan okret započinje već drugi čim se uspostavi vlast. Anarhisti na čelu s Varletom uvidjeli su da su vlast i revolucija u izravnom smislu nespojivi. »Proturječno je reći«, kaže Proudhon, »da vlast može ikada biti revolucionarna i to iz posve običnog razloga što je vlast.« Pošto smo to iskusili, dodajmo tome da vlast može biti revolucionarna samo protiv drugih vlasti. Revolucionarne su vlasti najveći dio vremena prisiljene biti ratna vlast. Što se revolucija više širi, to je ulog rata što ga ona pretpostavlja znatniji. Društvo poteklo iz 1789. hoće se boriti za Europu. Ono koje je rođeno iz 1917. bori se za

opću dominaciju. Totalna revolucija zahtijeva napokon, a vidjet ćemo zbog čega, vlast nad svijetom.

U očekivanju da se to ispuni, u slučaju da se mora dogoditi, povijest ljudi u stanovitu je smislu zbroj njihovih uzastopnih pobuna. Drugim riječima, pokret prijenosa koji nalazi jasan izraz u prostoru samo je približan u vremenu. Ono što se u 19. vijeku nazivalo postupnim oslobođenjem ljudskog roda pokazuje se izvana kao neprekidan niz pobuna koje jedna drugu premašuju i nastoje naći svoj oblik u ideji, ali koje još nisu došle do konačne revolucije što bi ustalila sve na nebu i na zemlji. Površno bi ispitivanje ustanovilo da je prije riječ o potvrdi čovjeka njime samim nego o zbiljskom oslobođenju, o potvrdi neprestano proširivanoj ali još nedovršenoj. Da je jedan jedini put bilo revolucije, zaista, ne bi bilo više povijesti. Bilo bi sretno jedinstvo i nasićenasmrt. Zbog toga svi revolucionari teže konačno za jedinstvom svijeta i djeluju kao da vjeruju u dovršenje povijesti. Izvornost revolucije u 20. stoljeću u tome je što ona po prvi put hoće otvoreno obistiniti stari san Anacharsisa Clootsa, jedinstvo ljudskog roda, a u isto doba konačno okrunjenje povijesti. Kako je pokret pobune vodio u »Sve ili Ništa«, kako je metafizička pobuna htjela jedinstvo svijeta, revolucionarni pokret 20. stoljeća, došavši do najjasnijih posljedica svoje logike, zahtijeva s oružjem u ruci povijesni totalitet. Pod prijetnjom da bude isprazna ili zastarjela, pobuna je tada pozvana postati revolucionarnom. Za pobunjenoga nije više riječ o tome da sebe učini bogom kao Stirner ili da traži spas u svojem stavu; riječ je o tome da deificira vrstu kao Nietzsche i da preuzme na sebe svoj ideal nadčovječnosti kako bi po želji Ivana Karamazova osigurao spas svih. Demoni ulaze po prvi put na scenu i osvjetljuju jednu od tajni toga doba: istovjetnost razuma i volje za moći. Pošto je umro Bog, treba izmijeniti i organizirati svijet čovjekovim silama. Budući

da sila proklinjanja sama nije za to dovoljna, potrebno je oružje i osvajanje totaliteta. Čak ona revolucija i nadasve ona koja se smatra materijalističkom samo je prekomjerna metafizička križarska vojna. A je li totalitet jedinstvo? To je pitanje na koje treba odgovoriti ovaj esej. Vidljivo je barem kako nije namjera ove analize da po stoti put iznova opiše fenomen revolucije, ni da još jednom popiše historijske ili ekonomske uzroke, velikih revolucija. Njegova je namjera da u nekim revolucionarnim činjenicama pronađe logični slijed, ilustraciju i postojane teme metafizičke pobune.

Većina revolucija stječe svoj oblik i svoju izvornost u umorstvu. Sve ili gotovo sve ubijale su ljude. Ali neke su k tome ubijale kraljeve i bogove. Kako je povijest metafizičke pobune započela sa Sadeom, naš stvarni predmet započinje tek s kraljoubojicama, njegovim suvremenicima, koji napadaju na utjelovljenje božanstva, ne usuđujući se još ubiti vječno načelo. Ali prije toga, ljudska nam povijest pokazuje ono što odgovara prvom pokretu pobune, pobunu roba.

Gdje se rob buni protiv gospodara, diže se jedan čovjek protiv drugog na okrutnoj zemlji, daleko od neba načela. Ishod je samo ubojstvo jednog čovjeka. Ustanci robova, žakerije, ratovi prosjaka, pobune seljaka, ističu načelo jednakovrijednosti, života za život, koji ćemo unatoč svim smjelostima i svim mistifikacijama uvijek ponovno naći u najčistijim oblicima revolucionarnog duha, naprimjer u ruskom terorizmu iz 1905.

Spartakov ustanak na kraju antičkog svijeta, nekoliko desetljeća prije kršćanske ere, u tom je pogledu primjeran. Primijetit ćemo najprije da je tu riječ o pobuni gladijatora, to jest robova namijenjenih borbama između čovjeka i čovjeka, i osuđenih da za zabavu svojih gospodara ubijaju ili budu ubijeni. Započeta sa sedamdeset ljudi, ta

se pobuna završava s vojskom od sedamdeset tisuća ustanika koji uništavaju najbolje rimske legije i kreću na sjever Italije da bi krenule na sam vječni grad. Ipak, ta pobuna, kao što primjećuje André Prudhommeaux,[36] nije unijela u rimsko društvo nikakvo novo načelo. Proglas što ga je izdao Spartak ograničava se na to da robovima obeća »jednaka prava«. Taj prijelaz od činjenice na pravo što smo ga analizirali u prvom porivu pobune zaista je jedina logična stečevina koja se može naći na toj razini pobune. Nepokorni rob odbacuje ropstvo i tvrdi da je jednak gospodaru. Sada on hoće biti gospodar.

Spartakova pobuna postojano osvjetljuje to načelo zahtijevanja. Robovska vojska oslobađa robove i smjesta im izručuje u ropstvo njihove bivše gospodare. Po nekoj istina sumnjivoj predaji, ona je čak upriličila gladijatorske borbe između nekoliko stotina rimskih građana i stavila na tribine robove mahnite od radosti i razdraženosti. Ali ubijanje ljudi vodi samo još većem ubijanju. Da bi se postigla pobjeda nekog principa, treba neki princip oboriti. Grad sunca o kojemu je maštao Spartak bio bi se mogao podići samo na ruševinama vječnog Rima, njegovih bogova i njegovih ustanova. I zaista, Spartakova vojska marširа da zaposjedne Rim, prestravljen što će morati platiti za svoje zločine. Pa ipak, u tom odlučujućem trenutku, na dogled svetih zidina, vojska staje kao ukopana i počinje se vraćati kao da uzmiče pred načelima, ustanovom, gradom bogova. Kada ga unište, što će staviti na njegovo mjesto osim divlje želje za pravdom, ranjene i razbješnjele ljubavi koja je dotle podizala te nesretnike?[37] U svakom sluča-

36 *Spartakova tragedija,* Cahiers Spartacus.

37 Spartakova pobuna zapravo preuzima program robovskih pobuna koje su joj prethodile. Ali taj se program svodi na diobu zemalja i ukinuće ropstva. On izravno ne dira u bogove grada.

ju, vojska se povlači bez borbe a onda iz čudnih pobuda odlučuje vratiti se na mjesto početka pobune robova, da ponovi u obrnutom smjeru dug put svojih pobjeda i vrati se na Siciliju. Kao da su se ti razbaštinjenici, otad sami i razoružani pred velikim zadaćama što ih očekuju, obeshrabreni pred tim nebom na koje treba napasti, vraćali prema najčistijem i najtoplijem dijelu svoje povijesti, na zemlji prvih krikova gdje umrijeti bijaše lako i dobro.

Tada počinje poraz i mučeništvo. Prije posljednje bitke, Spartak daje raspeti na križ nekog rimskog građanina da bi svojim ljudima dao do znanja kakva ih sudbina čeka. Za vrijeme borbe on neprestano pokušava, u bijesnom porivu u kojemu ne možemo ne vidjeti simbol, približiti se Krasu koji zapovijeda rimskim legijama. On hoće poginuti, ali u borbi prsa o prsa s onim koji u tome času simbolizira sve rimske gospodare; on hoće umrijeti, ali u najvećoj jednakosti. Neće mu uspjeti da dopre do Krasa: načela se bore izdaleka i rimski general stoji po strani. Spartak će umrijeti kako je htio, ali pod udarcima najamnika, robova kao što je i on, i koji s njegovom slobodom ubijaju i svoju. Za jednog jedinog na križ raspetog građanina, Kras će pogubiti tisuće robova. Šest tisuća križeva koji će poslije toliko pravednih pobuna obilježiti cestu od Capue do Rima pokazat će ropskoj gomili da nema jednakovrijednosti u svijetu moći i da gospodari računaju uz lihvarske kamate cijenu vlastite krvi.

Na križu je pogubljen i Krist. Moguće je zamisliti kako nekoliko godina poslije on izabire tu robovsku kaznu samo da bi smanjio strašnu razdaljinu koja je otada razdvajala poniženo stvorenje od neumoljiva lica Gospodara. On posreduje, on trpi i sam najveću nepravdu da pobuna ne bi presjekla svijet nadvoje, da bi bol dosegla i nebo i otrgla ga od ljudske kletve. Tko će se čuditi što je revolucionarni duh, hoteći zatim potkrijepiti odvajanje neba

od zemlje, započeo s dezinkarnacijom božanstva ubijajući njegove predstavnike na zemlji? Godine 1793. završavaju na stanovit način vremena pobune i započinju revolucionarna vremena, na stratištu.[38]

38 Budući da se ovaj esej ne zanima za duh pobune unutar kršćanstva, u njemu se ne nalazi reformacija, kao ni mnogobrojne pobune protiv crkvene vlasti što su joj prethodile. Ali može se barem reći da reformacija priprema neko vjersko jakobinstvo i da u stanovitom smislu započinje ono što će godine 1789. završiti.